

Beleidsplan Burgerschap

Inhoud

1.	Inleiding	2
2.	Kaders vanuit de wettelijke opdracht	3
	2.1. Bouwstenen burgerschap	3
3.	Missie en visie op burgerschap	5
	3.1. Missie burgerschap	5
	3.2. Visie burgerschap & ambities.....	5
	3.3. Ambities burgerschapsonderwijs.....	5
	3.4. Doelstellingen, leerdoelen & leerlijnen	6
	3.4.1. vmBo: samen aan de slag met jouw talent.....	15
	3.4.2. Mavo: de toekomst is van jou	16
	3.4.3. Havo: de Ondernemende Havo	17
	3.4.4 Vwo: De Academy, wetenschappelijk denken en burgerschap.....	18
	3.5. Doelstellingen, leerdoelen & leerlijnen HVX: Jij begint	20
4.	Verantwoordelijkheden en borging	26
5.	Monitoring & resultaten.....	27
6.	Bijlagen 1 & 2.....	29

1. Inleiding

In het huidige tijdsgewricht is het meer dan ooit nodig om onze democratische waarden en normen te definiëren, bewaken en uit te dragen. Vanwege deze maatschappelijke relevantie ziet het HVC het burgerschapsonderwijs als een serieuze opdracht. Bovendien is ons na het bezoek van de inspectie opgedragen een herstelplan te schrijven voor de basisvaardigheden, waaronder het burgerschapsonderwijs.

Dit plan beschrijft de missie, visie, ambities, doelstellingen, leerdoelen en leerlijnen van het HVC-burgerschapsonderwijs. Omdat het HVX hierin een voortrekkersrol heeft zijn de doelstellingen, leerdoelen en leerlijn van het HVX apart beschreven. Voor de overige afdelingen van het HVC zijn deze schoolbreed geformuleerd. Daarnaast zijn de accenten beschreven voor elke afdeling, die immers een verschillende groep leerlingen bedient, met een eigen onderwijsprofilering. Tot voor kort is elke sectie gevraagd om in haar vakwerkplan aan te geven wat zij doet aan burgerschapsonderwijs. Dit was een eerste begin. Het HVC heeft zichzelf als opdracht gesteld om vanuit de huidige situatie tot een zichtbare leerlijn burgerschap te komen voor elke onderwijsleerlijn, met duidelijk omschreven leerdoelen.

In het kader van burgerschap dragen alle medewerkers er zorg voor dat leerlingen elkaar ontmoeten in een veilige omgeving. Die ontmoeting moet verder gaan dan respect of simpelweg tolereren: het gaat erom dat leerlingen zich in elkaar verdiepen en elkaar leren begrijpen. Als school willen wij de juiste voorwaarden scheppen voor een dergelijke oefenplaats. Wij faciliteren een democratische schoolcultuur door het creëren van een veilige omgeving en het ontwikkelen en aanbieden van relevante leerstof, oefenstof en activiteiten. De school als oefenplaats, als veilige minimaatschappij voor opgroeiende kinderen om te oefenen met sociale en maatschappelijke competenties.

2. Kaders vanuit de wettelijke opdracht

Sinds 2021 is er een wet van kracht voor burgerschap. De wettekst geeft een duidelijk beeld van wat de politiek verwacht van het onderwijs met betrekking tot burgerschap. De wetsartikelen luiden als volgt:

“Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:

- *Het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens.*
- *Het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving.*
- *Het ontwikkelen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.”¹*

In dit document gaan wij uit van de door SLO vastgestelde 7 bouwstenen.² In maart 2024 heeft SLO de conceptkerndoelen vastgesteld, die naar verwachting in 2025 definitief worden vastgesteld door de wetgever.³ Omdat deze conceptkerndoelen nog niet wettelijk zijn vastgesteld én de bouwsteen ‘digitaal samenleven’ nog als conceptkerndoel moet worden uitgewerkt, gaan wij hier uit van de 7 bouwstenen van SLO.

2.1. Bouwstenen burgerschap

SLO heeft de wet omschreven in drie thema's, die weer verdeeld zijn in zeven bouwstenen. De thema's zijn achtereenvolgens diversiteit, digitaal samenleven en democratie. Deze thema's en bouwstenen worden in het onderwijsveld zowel in het PO, SVO en VO breed gebruikt om het burgerschapsonderwijs structuur te geven. Bij elke bouwsteen omschrijft SLO wat leerlingen moeten weten en kunnen (kennis, vaardigheden en attitudes). In de eerdergenoemde publicatie beschrijft SLO de bouwstenen voor het burgerschapsonderwijs als volgt:

Bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid over de fundamentele rechten en vrijheden van de mens zoals vastgelegd in nationale en internationale wetten en verdragen (mensenrechten, kinderrechten, vrijheidsrechten).

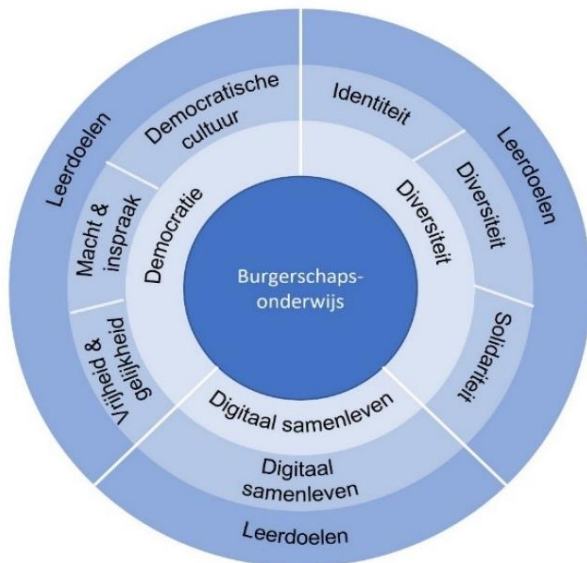
Bouwsteen 2: Macht en inspraak over de inrichting van ons staatsbestel en de instituties, procedures en mechanismen die macht reguleren en inspraak mogelijk maken.

¹ Bron: op basis van artikel 2.13 van de Wet voortgezet onderwijs 2020 en de Regeling actief burgerschap VO, geraadpleegd op 28 mei 2025, via <https://wetten.overheid.nl/BWBR0044212>

² Zie: Bouwstenen Burgerschap, SLO 2021

³ Zie: voor de uitgave van het SLO, zie conceptkerndoelen burgerschap en digitale geletterdheid: [DEF_kerndoelenboekje_BU_DG.pdf](#)

Bouwsteen 3: Democratische cultuur over omgangsvormen die door democratie worden bevorderd en die haar ook mogelijk maken: vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te (h)erkennen als gelijkwaardige en op gelijke voet met hem, haar of hen te communiceren.

Bouwsteen 4: Identiteit over manieren waarop individuen en groepen zich (willen, kunnen) definiëren en in de publieke ruimte manifesteren.

Bouwsteen 5: Diversiteit over manieren om ervoor te zorgen dat ieder individu en elke groep gelijkwaardig kan deelnemen aan de samenleving.

Bouwsteen 6: Solidariteit over solidariteit en rechtvaardigheid en manieren om vorm te geven aan onze morele betrokkenheid op anderen.

Bouwsteen 7: Digitaal samenleven over de invloed van de digitalisering op burgerschap en over het bespreken van maatschappelijke kwesties rond burgerschap in de digitale (online) wereld.

3. Missie en visie op burgerschap

3.1. Missie burgerschap

In het schoolplan '25-'29 staat als missie verwoord dat *“het HVC elke leerling ziet en ruimte biedt om te groeien, om te ontdekken en om de toekomst mee vorm te geven. Dat is samen morgen maken”*. Het HVC wil een oefenplaats zijn waar de leerling kennis en ervaring opdoet met de fundamentele waarden van de democratische rechtstaat: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Vanuit het openchristelijke karakter van het HVC ervaart de leerling aandacht en respect voor de medemens vanuit een religieuze alsook vanuit een niet-religieuze achtergrond, voor inclusiviteit en diversiteit.

3.2. Visie burgerschap & ambities

In het schoolplan '25-'29 staat de visie van het HVC verwoord als *“een scholengemeenschap die iedereen uitnodigt om samen de toekomst mooier te maken. Daarvoor geven we onze leerlingen de benodigde kennis en vaardigheden hun rol in die toekomst te spelen. Door verbinding te maken met jezelf, je talent, de mensen en de wereld om je heen. We doen dit met een positieve blik, vooruitkijken naar onze samenleving. Leerlingen, ouders, docenten, medewerkers, iedereen wordt uitgenodigd om mee te leren en mee te ontdekken”*.

Voor het burgerschapsonderwijs betekent dit dat wij onze leerlingen niet alleen opleiden voor een diploma, maar ook in de loop van hun schoolloopbaan de leerlingen tot betrokken, kritische en verantwoordelijke burgers wil vormen. ‘Samen morgen maken’ betekent dat vanuit de 7 bouwstenen van het burgerschapsonderwijs de leerling in staat is om vanuit een democratische grondhouding een verschil te maken in onze maatschappij. De drie fundamentele waarden van de democratische rechtstaat, vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit, zijn duidelijk herkenbaar voor de leerling.

3.3. Ambities burgerschapsonderwijs

Op basis van de boven beschreven missie en visie heeft het HVC zich een aantal ambities gesteld met betrekking tot het burgerschapsonderwijs:

1. Kwalitatief goed onderwijs:

- Op het HVC is een zichtbaar gedeeld eigenaarschap op het burgerschapsonderwijs
- Jaarlijks wordt het beleid geëvalueerd en bijgesteld via een systeem van kwalitatieve en kwantitatieve monitoring.
- Deze evaluatie leidt tot bijstellingen op leerdoelen en de burgerschapskalender.
- De 7 bouwstenen van het burgerschapsonderwijs (SLO) zijn zichtbaar in de leerlijn van elke opleiding (vmBo, mavo, havo, vwo en HVX).
- Een samenhangend systeem van monitoring en bewaken van resultaten (kennis, vaardigheden & attitude).

2. Omgevingsgericht:

- Het HVC heeft een actief beleid om leerlingen en personeel in contact te brengen met (vertegenwoordigers van) maatschappelijke instellingen, bedrijven en onderwijsinstellingen.
- Het HVC streeft naar een accreditatie bij het programma Erasmus Plus, te beginnen bij de havo-/vwo-afdeling, ter profilering van het 'wereldburgerschap'. Eerste stap hiertoe is het aanvragen van de status van UNESCO-school.

3. Persoonlijke ontwikkeling:

- Het HVC heeft een programma van persoonlijke en groepsontwikkeling.
- Het HVC heeft een ruim aanbod aan mogelijkheden om leerlingen te laten oefenen met democratische vaardigheden: het HVC is een oefenplaats.
- Het HVC streeft ernaar om zowel leerlingen als docenten bewust, kritisch en vaardig te leren omgaan met de kansen en uitdagingen die kunstmatige intelligentie (AI) met zich meebrengt.

3.4. Doelstellingen, leerdoelen & leerlijnen

De beginsituatie: de leerling populatie

De doelstellingen die voortvloeien uit de ambities baseren wij op de populatie van het HVC. Hoe onze populatie is samengesteld baseren wij op twee documenten: de Gezondheidsmonitor Jeugd van de regio Kennemerland (2023) en de bevindingen van de NRO.⁴

Om met deze laatste te beginnen. De NRO stelt in 2024 dat:

De leerlingpopulatie van het Herbert Vissers College is breed samengesteld en weerspiegelt een sociaal gemengde omgeving met duidelijke verschillen tussen de onderwijsrichtingen. Binnen het vmbo, havo en vwo zijn er variaties zichtbaar in de achtergrondkenmerken van leerlingen die relevant zijn voor het burgerschapsonderwijs. Leerlingen met een migratieachtergrond zijn het meest vertegenwoordigd in de onderbouw van het vmbo, terwijl dit aandeel op havo en vwo lager ligt. Wat betreft sociaaleconomische achtergrond valt op dat het aandeel leerlingen uit gezinnen met een laag inkomen op alle afdelingen lager ligt dan het landelijk gemiddelde. Dit geldt ook voor het aandeel leerlingen dat opgroeit in een eenoudergezin, met uitzondering van de vmbo-afdeling waar dit aandeel juist overeenkomt met of iets boven het landelijke gemiddelde ligt. Deze verschillen wijzen op een relatief stabiele thuissituatie voor een groot deel van de leerlingen, al zijn er binnen het vmbo duidelijke signalen van kwetsbaarheid.

De doorstroom naar vervolgonderwijs laat zien dat leerlingen van het Herbert Vissers College over het algemeen goed hun weg vinden. Leerlingen van de theoretische leerweg stromen grotendeels door naar het mbo, met een aanzienlijk deel dat de overstap maakt naar de havo. Op de havo vervolgt het merendeel zijn weg naar het hbo, terwijl vwo-leerlingen vrijwel allemaal doorstromen naar het wetenschappelijk onderwijs. Binnen het vmbo bb/kb is de doorstroom naar mbo-niveau 3 en 4 relatief sterk, wat duidt op een goede voorbereiding op vervolgonderwijs, al zijn er ook verschillen tussen leerwegen zichtbaar.

Uit de analyse van het NRO blijkt dat de sociaaleconomische standaard van de gezinnen hoger ligt dan het landelijk gemiddelde. Ook het aandeel van de leerlingen dat opgroeit in een eenoudergezin

⁴ NB. Bij de monitor is de benchmark de regio Kennemerland; de benchmark van de NRO is een landelijke.

ligt wat lager dan gemiddeld, hoewel op het vmbo dit aantal op of net boven het landelijke gemiddelde zit. Dit komt overeen met de gegevens van de Monitor uit 2023, afgenomen bij de leerlingen uit de 2e en 4e klassen (“ervaart thuis moeite met rondkomen”).

In het algemeen geldt dat de school een diverse populatie bedient met uiteenlopende achtergronden en opleidingsperspectieven, wat vraagt om burgerschapsonderwijs dat recht doet aan deze variatie. Uit de Monitor blijkt verder dat de weerbaarheid van de leerlingen op het regionale gemiddelde ligt. Wat opmerkelijk is: gemiddeld genomen maken de leerlingen van het HVC zich minder zorgen over maatschappelijke problemen dan het regionale gemiddelde.

Wat betreft mediagebruik liggen ‘problematisch socialmediagebruik’ en gamen op het regionale gemiddelde. Bij meisjes is het risico op problematisch gebruik echter aanmerkelijk hoger dan bij jongens (18% versus 9%). Opmerkelijk is dat het aandeel leerlingen dat zich identificeert als LGBTQ+ wat hoger ligt dan in de regio (7% versus 5%), terwijl het een lager percentage aangeeft dat je hiervoor eerlijk kunt uitkomen (10% versus 14%). Verder valt op dat het gevoel gediscrimineerd te worden op het HVC hoger ligt dan in de regio (32 % versus 29%).

Omdat in dit onderzoek geen onderscheid is gemaakt tussen havo/vwo en vmbo, vraagt dit om een schoolbrede aanpak van burgerschapsonderwijs. Wat we hier missen zijn vele andere elementen van burgerschap, zoals bijvoorbeeld de kennis van de democratische rechtstaat. Een brede nulmeting kan dit ondervangen. Het HVC onderzoekt of het instrument ‘Zicht op burgerschap’ (ontwikkeld door bureau Riskchanger) het passende instrument is om de doelstellingen te monitoren.

Doelstellingen

Wij bieden de leerlingen een inhoudelijk relevant curriculum aan. Hierin ontwikkelen wij een zichtbare, doorlopende leerlijn burgerschap, gebaseerd op onze kernwaarden en identiteit. De doelstellingen van ons burgerschapsonderwijs vloeien logisch voort uit de ambities die we hebben met betrekking tot dit onderwerp. De doelstellingen zijn achtereenvolgens:

1. **Bewustwording en reflectie:** wij geven in een veilige leeromgeving onze leerlingen de kans kritisch na te denken hun eigen identiteit, hun rol in de klas en op school.
Deze doelstelling koppelen we aan Bouwsteen 4: identiteit.
2. **Omgevingsgericht en begripvol:** wij willen dat leerlingen kennis hebben van en inzicht krijgen in onze diverse samenleving en hun eigen rol daarin, zowel offline als online.
Deze doelstelling koppelen we aan Bouwsteen 5, 6 en 7: diversiteit, solidariteit en digitale geletterdheid.
3. **Maatschappelijke verbinding:** wij dagen leerlingen uit om verbanden te leggen tussen hun eigen leefwereld en verschillende samenlevingen. Hiervoor is kennis nodig van grotere maatschappelijke thema's, processen en vraagstukken.
Deze doelstelling koppelen we aan Bouwsteen 1, 2 en 3: Vrijheid en gelijkheid, macht en inspraak en democratische cultuur.
4. **Actief (wereld)burgerschap en kritische denkvaardigheden:** door het ontdekken van mogelijkheden om zelf iets te doen aan deze vraagstukken ontwikkelen leerlingen een actieve houding. Zij leren in gesprek te gaan met anderen en elkaars standpunten te bevragen. Zo

ontwikkelen zij hun eigen opvattingen en krijgen zij waardering en begrip voor de opvattingen van anderen.

Deze doelstelling koppelen we aan Bouwsteen 1 t/m 7.

De burgerschapsleerlijn sluit aan bij de leeftijd van de leerlingen. Schematisch gezien zien de doelstellingen er als volgt uit. Uiteraard komen de vier onderdelen in alle leerlagen terug om een hoger en verdiepend niveau te bereiken. De vierde doelstelling komt alleen voor in de bovenbouw. Hier komen alle elementen van de leerlijn samen. Deze doelstelling heeft een afsluitend karakter.

Ondanks dat het HVC als brede schoolgemeenschap de leerlingen voor verschillende soorten van vervolgonderwijs opleidt, hebben wij gekozen voor een algemene leerlijn. De leerlijn met de bijbehorende leerdoelen beschrijven wij hieronder. De verschillende leerlijnen zijn gekoppeld aan de bouwstenen van het SLO. Ook wordt in algemene zin aangegeven waar deze leerlijn zichtbaar wordt. Vervolgens geven we een overzicht van de nadere inkleuring van de leerlijn per afdeling (vmBo, mavo, havo en vwo). Het uiteindelijke doel voor elke leerling is de maatschappelijke betrokken en actieve leerling: alle kennis, vaardigheden en attitudeverandering komt hier samen.

Leerlijnen en leerdoelen

De leerlijnen en leerdoelen beschrijven we per doelstelling.

1. Bewustwording en reflectie: wie ben ik?

Deze doelstelling koppelen we aan Bouwsteen 4: identiteit.

Leerlingen leren over hun eigen identiteit maar ook over die van anderen. Hoe verschillen mensen van elkaar en wat voor persoon zou je zelf willen zijn? Leerlingen leren om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen keuzes en nemen verantwoordelijkheid voor hun eigen gedrag. De school is de oefenplaats van de samenleving. Leerlingen leren omgaan met verschillen in de klas en de school en leren om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen keuzes en probleemoplossing.

Schoolbreed zijn er afspraken over omgangsregels tussen leerlingen onderling, maar ook tussen leerlingen en personeel. Er is ruimte om te leren van elkaar en om fouten te maken. Mocht er een incident zijn in de omgang, dan is dialoog altijd de weg vooruit. Dit zien we bijvoorbeeld in de herstelgesprekken die plaats vinden na een incident.

Onderbouw:

De onderstaande leerdoelen behandelen wij in de onderbouw schoolbreed, zowel direct als indirect, in alle vakken, mentorlessen, begeleidingsvormen, activiteiten en in de bredere schoolcultuur van het HVC. Wij overwegen om in alle brugklassen de lessenreeks 'burgerschap' in te zetten, ontwikkeld door Dia Academie.

Kennis:

- De leerling kent begrippen als identiteit en zelfbeeld.
- De leerling begrijpt dat mensen verschillen in achtergrond, cultuur, geloof en opvattingen.
- De leerling kent zijn/haar eigen talenten, interesses en leerstijlen.
- De leerling weet wat reflecteren is en hoe dit bijdraagt aan persoonlijke groei.

Vaardigheden:

- De leerling kan nadenken over eigen gedrag, keuzes en overtuigingen.
- De leerling is in staat om eigen kwaliteiten, valkuilen en leerpunten te benoemen.
- De leerling reflecteert op ervaringen binnen en buiten de klas (bijv. tijdens projecten of korte oriëntatieactiviteiten) en kan feedback geven én ontvangen.

Attitudes:

- De leerling is nieuwsgierig naar zichzelf en anderen.
- De leerling staat open voor andere perspectieven en toont eigenaarschap over het eigen leerproces.
- De leerling neemt verantwoordelijkheid voor de eigen ontwikkeling.

Bovenbouw:

De onderstaande leerdoelen krijgen in de bovenbouw schoolbreed met name een plaats binnen de vakken aardrijkskunde, biologie, economie, geschiedenis, godsdienst, maatschappijleer, de mentorlessen en alle talen, en komen daarnaast terug in activiteiten, begeleiding en de bredere schoolcultuur van het HVC. In het vwo geldt dit ook voor de vakken ethiek en Algemene Wetenschappen.

Kennis:

- De leerling kent begrippen als normen en waarden.
- De leerling begrijpt dat verschillen in achtergrond, cultuur, geloof en opvattingen kunnen leiden tot misverstanden, spanningen en conflicten, maar ook tot verrijking, nieuwe inzichten en verbondenheid.
- De leerling begrijpt dat en hoe denken, doen en willen verband houden met de veranderingen in de puberteit.

Vaardigheden

- De leerling kan eigen grenzen herkennen, benoemen en bewust bewaken (emotioneel, fysiek en seksueel).
- De leerling onderzoekt ambities en toekomstverwachtingen, talenten en ontwikkelmogelijkheden, en kan die gericht inzetten bij keuzes voor sector, profiel en vakkenpakket.

- De leerling drukt uit en onderzoekt met welke groepen in cultuur en samenleving hij/zij zich verbonden voelt en wat dat betekent.
- De leerling kan eigen idealen, overtuigingen, oordelen en vooroordelen uitdrukken en onderzoeken.
- De leerling reflecteert op de mate waarin zijn/haar persoonlijke identiteit mede gevormd wordt door leeftijdgenoten, groepsidentiteiten, tradities en socialisatieprocessen, en hoe dit helpt of hindert bij het exploreren van rollen of identiteitsposities.

Attitudes

- De leerling staat respectvol en onderzoekend tegenover andere levensbeschouwingen en overtuigingen.
- De leerling neemt actief verantwoordelijkheid in het samen leren en samenleven binnen school.

2. Omgevingsgericht en begripvol: wie ben ik ten opzichte van mijn omgeving?

Deze doelstelling koppelen we aan Bouwsteen 5, 6 en 7: diversiteit, solidariteit en digitale geletterdheid.

Wij willen dat leerlingen kennis hebben van en inzicht krijgen in onze diverse samenleving en hun eigen rol daarin, zowel offline als online. Ze leren zich in te leven in anderen, rekening te houden met verschillende perspectieven, en actief bij te dragen aan een rechtvaardige en inclusieve samenleving. Hierbij horen ook vragen als: hoe ga ik om met verschillen? Wat betekent solidariteit in de praktijk? En wat is mijn rol als burger in een digitale wereld?

Leerlingen leren dat samenleven vraagt om betrokkenheid, wederzijds respect en verantwoordelijkheid. Ze oefenen in het herkennen van vooroordelen, uitsluiting en onrecht, zowel in de fysieke wereld als online, en leren hier op een constructieve manier op te reageren. De school biedt hierbij een veilige oefenplaats waarin gesprekken over maatschappelijke kwesties gevoerd worden, ook als die schuren.

Er is aandacht voor digitale burgervaarigheden: hoe gedraag je je online, hoe herken je desinformatie en algoritmes, en hoe zorg je voor een veilige, respectvolle omgang in digitale omgevingen? Ook hier geldt dat de school een oefenplaats is voor actief en verantwoordelijk samenleven.

Schoolbreed kent het HVC een leerlingenraad, die acties organiseert die een positieve schoolcultuur bevorderen en via de vertegenwoordiging in de MR een adviserende en instemmende rol heeft in de organisatie van de school. Verder zijn er ook klankbordgroepen van leerlingen. Deze zijn per afdeling en leerlaag georganiseerd. De leerlingen reflecteren op hun eigen onderwijs en kunnen voorstellen doen aan de schoolleiding.

In de schoolcultuur wordt zichtbaar dat het HVC een open-christelijke signatuur heeft. Alle leerlingen nemen deel aan de vieringen die wij op school organiseren vanuit de christelijke identiteit (de Kerst- en Paasvieringen). Daarnaast voeren wij discussie over hoe andere religies zichtbaar kunnen worden gemaakt. Dit geldt niet alleen binnen de lessen godsdienst, maar ook daarbuiten.

De GSA is prominent aanwezig op het HVC en organiseert een aantal keren per jaar activiteiten zoals de Paarse Vrijdag. Hierbij staan diversiteit en inclusiviteit voorop.

In het vak godsdienst, dat in alle onderwijsleerlijnen in alle leerlagen wordt gegeven, vormt een stevige basis voor kennis, vaardigheden én vooral attitudevorming.

Onderbouw:

De onderstaande leerdoelen behandelen wij in de onderbouw schoolbreed, zowel direct als indirect, behandeld in alle vakken, mentorlessen, begeleidingsvormen, activiteiten en in de bredere schoolcultuur van het HVC. Zoals bij de ambities omschreven, zullen in de komende jaren de doelstellingen van de UNESCO-school zichtbaar worden binnen de school. Dit zal zich met name richten op de zichtbaarheid en de onderlinge relaties tussen de 17 Sustainable Developments Goals (SDG's) van de VN.

Kennis

- De leerling kent de begrippen solidariteit, diversiteit en digitale identiteit.
- De leerling begrijpt dat mensen verschillen in achtergrond, cultuur, geloof en opvattingen.
- De leerling weet dat digitale technologieën (zoals sociale media en AI) invloed kunnen hebben op beeldvorming en meningsvorming.

Vaardigheden

- De leerling kan luisteren naar anderen met verschillende perspectieven en dit respectvol bespreken.
- De leerling kan omgaan met eenvoudige meningsverschillen en zoekt naar gezamenlijke oplossingen.
- De leerling kan zich online en offline respectvol gedragen en maakt bewuste keuzes in mediagebruik.

Attitudes

- De leerling toont respect voor verschillen en staat open voor samenwerking.
- De leerling is nieuwsgierig naar anderen en probeert zich in te leven in hun situatie.
- De leerling neemt verantwoordelijkheid voor eigen (online) gedrag.

Bovenbouw:

De onderstaande leerdoelen krijgen in de bovenbouw schoolbreed een plaats binnen de vakken aardrijkskunde, biologie, economie, geschiedenis, godsdienst, maatschappijleer, de mentorlessen en alle talen, en komen daarnaast terug in activiteiten, begeleiding en de bredere schoolcultuur van het HVC.

Zoals bij de ambities omschreven, zullen in de komende jaren de doelstellingen van de UNESCO-school zichtbaar worden binnen de school. Dit zal zich met name richten op de zichtbaarheid en de onderlinge relaties tussen de 17 Sustainable Developments Goals (SDG's) van de VN.

Kennis

- De leerling kent begrippen als solidariteit, inclusie, empathie, polarisatie, algoritme en digitale identiteit.
- De leerling begrijpt dat verschillen in achtergrond, cultuur, geloof en opvattingen kunnen leiden tot spanningen of conflicten, maar ook tot verrijking, nieuwe inzichten en verbondenheid.
- De leerling weet hoe digitale technologieën (zoals sociale media en AI) invloed kunnen uitoefenen op identiteit, meningsvorming en maatschappelijke discussies.
- De leerling kent de hoofdzaken over het ontstaan van een diverse samenleving in Nederland en over emancipatie en levensbeschouwelijke stromingen.
- De leerling weet hoe media, groepsgedrag en propaganda houdingen en gedrag van mensen beïnvloeden.

Vaardigheden

- De leerling kan overeenkomsten en verschillen in waarden en overtuigingen herkennen, bespreken en afwegen.
- De leerling kan verschillen van inzicht onderzoeken en naast elkaar laten bestaan.
- De leerling kan discriminatie, uitsluiting en ongelijkheid herkennen en onderzoeken hoe verandering mogelijk is.
- De leerling kan zijn/haar eigen handelen en dat van anderen afwegen tegen noties van solidariteit en rechtvaardigheid.
- De leerling kan AI-tools kritisch en verantwoord gebruiken.
- De leerling kan mediagebruik en bronbetrouwbaarheid onderzoeken, gevolgen analyseren en daarover in gesprek gaan.
- De leerling kan zijn/haar eigen privacy en die van anderen beschermen en respecteren.

Attitudes

- De leerling toont betrokkenheid bij anderen en komt op voor rechtvaardigheid en inclusie.
- De leerling voelt zich medeverantwoordelijk voor een diverse en rechtvaardige samenleving, ook digitaal.
- De leerling neemt een kritische, bewuste houding aan in mediagebruik.

3. Maatschappelijke verbinding: wie ben ik ten opzichte van de wereld?

Deze doelstelling koppelen we aan Bouwsteen 1, 2 en 3: Vrijheid en gelijkheid, macht en inspraak en democratische cultuur.

Wij willen dat leerlingen inzicht ontwikkelen in de maatschappelijke structuren en democratische waarden die ons samenleven mogelijk maakt. Leerlingen leren over mensenrechten, grondrechten, de werking van onze rechtsstaat en de rol van instituties zoals het parlement, de rechterlijke macht en de media. Leerlingen ontdekken hoe wetten tot stand komen, hoe zij hun stem kunnen laten horen en invloed kunnen uitoefenen op hun leefomgeving. Daarbij leren ze ook kritisch na te denken over machtsverhoudingen, belangen en de rol van de burger binnen een democratische samenleving. We besteden aandacht aan actuele maatschappelijke vraagstukken zoals (on)gelijkheid, discriminatie, klimaatverandering, armoede en internationale conflicten. Leerlingen leggen verbanden tussen hun eigen leefwereld en bredere maatschappelijke thema's en begrijpen dat zij deel uitmaken van een groter geheel – lokaal, nationaal en wereldwijd.

De school stimuleert maatschappelijke betrokkenheid via projecten, debatten, excursies en samenwerking met externe partners zoals gemeentes en maatschappelijke organisaties. Via vakken als maatschappijleer, maatschappijwetenschappen, geschiedenis, aardrijkskunde, economie, biologie en godsdienst worden deze thema's inhoudelijk verdiept.

Onderbouw:

De onderstaande leerdoelen behandelen wij in de onderbouw schoolbreed, zowel direct als indirect, in alle vakken, mentorlessen, begeleidingsvormen, activiteiten en in de bredere schoolcultuur van het HVC.

Kennis

- De leerling begrijpt het belang van regels in de klas en op school om te kunnen samenwerken.
- De leerling kent het belang van de vrijheid van meningsuiting.
- De leerling weet wat discriminatie is.

Vaardigheden

- De leerling kan luisteren naar anderen, meningen samenvatten en hier met eenvoudige argumenten op reageren.
- De leerling kan conflicten in de klas en op school vreedzaam oplossen, maar ook accepteren dat conflicten soms blijven bestaan.

Attitudes

- De leerling staat open voor andere meningen en onderzoekt verschillen van inzicht.
- De leerling voelt zich verantwoordelijk om op te komen voor de rechten en belangen van zichzelf en anderen.

Bovenbouw:

De onderstaande leerdoelen krijgen in de bovenbouw schoolbreed een plaats binnen de vakken aardrijkskunde, economie, geschiedenis, godsdienst, maatschappijleer, de mentorlessen en alle talen, en komen daarnaast terug in activiteiten, begeleiding en de bredere schoolcultuur op het HVC.

Kennis

- De leerling kent de kernwaarden van de democratische rechtsstaat: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit.
- De leerling weet wat democratische waarden zijn en waarom deze belangrijk zijn in een democratische samenleving.
- De leerling begrijpt hoe de Nederlandse democratische rechtsstaat is ingericht en hoe macht en inspraak geregeld zijn.
- De leerling begrijpt in welke mate hij/zij rechten en vrijheden heeft.
- De leerling weet hoe instituties (parlement, gemeente, rechterlijke macht, media) functioneren en hoe deze elkaar controleren.
- De leerling kent de fundamentele rechten en vrijheden, zoals vastgelegd in nationale en internationale verdragen (Grondwet, UVRM, Kinderrechtenverdrag).
- De leerling weet over de wording, werking en waardering van grondrechten en mensenrechten, en hun status in internationale verdragen.
- De leerling begrijpt de rol van rechtspraak als waarborg voor grondrechten en veiligheid.
- De leerling kan mogelijke dilemma's bij het waarborgen van en respect voor mensenrechten benoemen en hier een eigen positie in innemen.
- De leerling kent staatsvormen zoals democratie, monarchie, autocratie, dictatuur en totalitaire systemen.
- De leerling begrijpt de werking van de staatsinrichting van Nederland en het belang van de scheiding der machten.
- De leerling kent de voor- en nadelen van internationale samenwerking (EU, VN).
- De leerling kent actuele maatschappelijke vraagstukken en begrijpt hoe deze verbonden zijn met grondrechten, macht, inspraak en solidariteit.

Vaardigheden

- De leerling kan argumenteren, debatteren en standpunten kritisch bevragen.
- De leerling kan standpunten onderbouwd uiten, ook als dit een minderheidsstandpunt is, en anderen proberen te overtuigen.
- De leerling kan de mening van anderen samenvatten, beoordelen en erop reageren met inhoudelijke argumenten.
- De leerling kan de eigen mening bijstellen op basis van nieuwe inzichten.
- De leerling kan informatie zoeken, beoordelen op betrouwbaarheid (inclusief mediawijsheid en AI-gebruik), en die verwerken in presentaties of discussies.

- De leerling onderzoekt manieren om besluitvormingsprocessen te organiseren en oefent met invloed uit te oefenen op school- of omgevingsniveau.
- De leerling onderzoekt en vergelijkt verschillende visies op vrijheid, gelijkheid en solidariteit.
- De leerling onderzoekt de rol van macht in actuele maatschappelijke vraagstukken en de mogelijkheden om daar zelf of met anderen invloed op uit te oefenen.

Attitudes

- De leerling voelt zich betrokken bij de democratische rechtsstaat en neemt zijn/haar rol als burger serieus.
- De leerling herkent onrecht of uitsluiting en voelt zich moreel verantwoordelijk om hiertegen op te treden.
- De leerling staat open voor meningsverschillen en respecteert dat verschillen niet altijd overbrugd hoeven worden.
- De leerling toont bereidheid tot actieve deelname aan maatschappelijk debat en besluitvorming.

4. Actief (wereld)burgerschap en kritische denkvaardigheden: welke rol speel ik als burger in de samenleving?

Deze doelstelling koppelen we aan [Bouwsteen 1 t/m 7](#).

Wij willen dat leerlingen niet alleen kennis en inzicht ontwikkelen, maar ook de motivatie en vaardigheden om actief bij te dragen aan de samenleving. Ze leren dat burgerschap geen abstract begrip is, maar iets waar je dagelijks vorm aan geeft – in de klas, online, op stage, in hun buurt of op (inter)nationaal niveau. Leerlingen ontdekken dat ze zelf invloed kunnen uitoefenen, bijvoorbeeld door het organiseren van een actie, het voeren van een campagne, het geven van feedback op schoolbeleid of deelname aan een maatschappelijk project. Ze worden gestimuleerd om hun stem te laten horen, zich te verplaatsen in anderen, en verantwoordelijkheid te nemen voor hun rol als burger. Kritisch denken staat hierbij centraal: leerlingen leren argumenteren, informatiebronnen beoordelen (inclusief AI-gegenereerde informatie), complexe vraagstukken ontrafelen en genuanceerde standpunten innemen. We geven leerlingen de ruimte om te oefenen met het nemen van initiatief, het samenwerken met anderen en het omgaan met verschil van mening.

Deze laatste doelstelling is een verzameling van de eerdere doelstellingen en het eindpunt van burgerschap op het HVC: actief burgerschap met kritische denkvaardigheden. Bij het verlaten van het HVC heeft de leerlingen de kennis, de vaardigheden, de attitudes, maar ook de ervaring om zelf als actief burger de samenleving te betreden. De leerling beschikt over kritische denkvaardigheden en is weerbaar, betrokken en verantwoordelijk.

Bovenbouw:

De onderstaande leerdoelen krijgen in de bovenbouw schoolbreed een plaats binnen de vakken aardrijkskunde, economie, geschiedenis, godsdienst, maatschappijleer, de mentorlessen en alle talen, en komen daarnaast terug in activiteiten, begeleiding en de bredere schoolcultuur op het HVC. Deze doelstelling heeft een afsluitend karakter en is daarom alleen beschreven voor de bovenbouw.

Kennis:

- De leerling weet wat actief burgerschap inhoudt en hoe burgers invloed kunnen uitoefenen op hun omgeving.

- De leerling kent voorbeelden van burgerinitiatieven, politieke participatie, maatschappelijke organisaties en activisme.
- De leerling begrijpt hoe maatschappelijke vraagstukken verschillende perspectieven en belangen kennen.
- De leerling weet wat kritisch denken inhoudt, inclusief het herkennen van denkfouten, vooroordelen, en desinformatie.

Vaardigheden:

- De leerling kan initiatief nemen en zelfstandig of in groepsverband bijdragen aan een maatschappelijke activiteit of schoolproject.
- De leerling kan een onderbouwd standpunt innemen en dat op een respectvolle manier uitdragen. De leerling kan informatie analyseren, bronnen kritisch beoordelen (ook in relatie tot AI), en alternatieve perspectieven verkennen.
- De leerling oefent met dialoog, debat, probleemoplossend denken en democratische besluitvorming.

Attitudes:

- De leerling voelt zich betrokken bij maatschappelijke thema's en ziet zichzelf als een actieve deelnemer aan de samenleving.
- De leerling durft verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar gedrag en de impact daarvan op anderen.
- De leerling toont initiatief, denkt oplossingsgericht en is bereid om samen te werken aan verbeteringen – op school, lokaal en daarbuiten.
- De leerling is bereid zijn of haar eigen opvattingen te bevragen, ook in het licht van nieuwe informatie of gesprekken met andersdenkenden.

Omdat het HVC een brede scholengemeenschap is, heeft het burgerschapsonderwijs op de verschillende afdelingen een andere invulling van de doelstellingen en daarmee ook van de onderwijsleerlijn. Immers: de aard van de populatie verschilt, evenals de aard van het onderwijs.

Hieronder wordt per onderwijsleerlijn beschreven hoe het burgerschapsonderwijs daar verder wordt 'ingekleurd'. Hierin neemt het HVX een bijzondere positie in. Vanaf de start van het HVX heeft het burgerschapsonderwijs een prominente plek ingenomen in hun onderwijsaanbod. Het vigerende beleid van het HVX staat verderop beschreven.

3.4.1. Vmbo kader-basis (hierna vmBo genoemd) samen aan de slag met jouw talent

De leerlingpopulatie:

De leerlingen van deze afdeling zijn divers in achtergrond, interesse en ambitie. Over het algemeen zijn zij praktisch ingesteld, maar zij zoeken ook naar betekenisvolle verbanden tussen theorie en praktijk. Het onderwijs richt zich daarom op een contextrijke leeromgeving, waarin leren door te doen centraal staat. Burgerschapsonderwijs is hierbij nauw verbonden met de praktijk en richt zich op het herkennen, begrijpen en toepassen van democratische waarden in de leefwereld van de leerling. De school fungeert als oefenplaats voor burgerschap: een plek waar leerlingen zich kunnen ontwikkelen tot bewuste, betrokken en verantwoordelijke burgers.

Burgerschap in verhouding tot de identiteit van het vmBo: samen aan de slag met jouw talent

Op het vmBo staat het ontdekken en ontwikkelen van talenten centraal. Leerlingen krijgen

begeleiding die aansluit bij hun capaciteiten, achtergrond en ambities. Docenten tonen betrokkenheid bij de leefwereld van de leerlingen en ondersteunen hen bij het maken van keuzes die passen bij hun talenten en toekomst. Deze betrokken houding van docenten is de houding die wij onze leerlingen willen meegeven voor hun rol als burger in de samenleving.

Het vmBo biedt een veilige leeromgeving waar leerlingen zichzelf kunnen zijn en mogen ontdekken wie zij willen worden. Er is ruimte voor diversiteit in identiteit, achtergrond en opvattingen, en leerlingen leren dat fouten maken onderdeel is van hun ontwikkeling. Zo worden zij voorbereid op het 'echte' leven. Het vmBo bereidt leerlingen voor op een toekomst in het mbo, in een werk-leertraject of in andere vormen van vervolgonderwijs. Praktijkervaringen, stages en loopbaanoriëntatie vormen een belangrijk onderdeel van dit proces. De focus ligt daarbij op het ontwikkelen van vaardigheden en kennis die bijdragen aan hun toekomst als actieve en weerbare burgers.

Burgerschapskalender vmBo en de doelstellingen van het HVC

De manier waarop de doelstellingen van het HVC tot uiting komen in het vmBo is zichtbaar in de burgerschapskalender. Deze kalender bevat een breed palet aan activiteiten, lessen en projecten waarin de kernwaarden en bouwstenen van burgerschap op praktische en herkenbare wijze worden uitgewerkt.

Ambities en ontwikkeling vmBo

In het kader van versterking van het burgerschapsonderwijs op het vmBo zijn de volgende ambities geformuleerd:

- Verdere ontwikkeling van maatwerk, met name via het leerwerktraject vanaf 2025;
- Intensiveren van samenwerking met bedrijven en vervolgonderwijs via stages, PPO (Praktisch Profiel Oriëntatie) en STO (Sterk Techniekonderwijs);
- Versterking van PPO als structureel onderdeel van de onderbouw.

Deze doelgerichte aanpak zorgt ervoor dat leerlingen zich ontwikkelen tot betrokken en bewuste burgers, goed voorbereid op hun rol in de samenleving.

De borging van bovenstaande doelstellingen vindt plaats binnen de verschillende en verantwoordelijke secties. De secties dragen, samen met de verantwoordelijke teamleiders, zorg voor de monitoring, afstemming en evaluatie van het burgerschapsonderwijs. Elke docent op het vmBo draagt bij door burgerschap zichtbaar en toetsbaar te maken binnen zijn of haar vakgebied.

3.4.2. Mavo: de toekomst is van jou

De leerlingpopulatie:

De leerlingen op de mavo vormen een diverse groep met zowel theoretisch als praktisch ingestelde leerlingen. Zij hebben behoefte aan een contextrijke en betekenisvolle leeromgeving, waarin zij de verbinding kunnen maken tussen theorie en praktijk. Voor het burgerschapsonderwijs betekent dit dat de nadruk ligt op praktijkgerichte werkvormen en het toepassen van democratische waarden in herkenbare situaties. De school fungeert hierbij als oefenplaats: een veilige omgeving waarin leerlingen kunnen experimenteren met sociale en maatschappelijke vaardigheden, en waarin zij leren verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf en hun omgeving.

Kenmerkend voor de mavo is betrokkenheid, veiligheid en omgevingsgericht.

Burgerschap in verhouding tot de identiteit van de mavo: *betrokken, veilig en toekomstgericht.*

Betrokken: Verschillende leerlingen met verschillende achtergronden en ambities kunnen het best begeleid worden wanneer de docenten betrokken zijn bij de identiteit, capaciteiten en ambities van de leerlingen. De betrokkenheid van docenten is de betrokkenheid die we hopen dat onze leerlingen later als burgers zullen hebben met hun eigen omgeving.

Veilig: De leerlingen kunnen op de mavo oefenen voor het 'echte' leven. Een veilige omgeving waar leerlingen zichzelf kunnen zijn en kunnen ontdekken wie ze willen zijn. Een omgeving waar ruimte is voor diversiteit in identiteit, opvattingen en culturen. Er is ruimte om fouten te maken en hiervan te leren als voorbereiding op later.

Toekomstgericht: De mavo biedt in de bovenbouw verschillende praktijkvakken (Bouw, Wonen & Interieur, Dienstverlening & Producten, Informatietechnologie en Lichamelijke Opvoeding 2) aan om leerlingen de keuze te geven om zich meer praktisch of juist theoretisch te ontwikkelen. Deze keuze is kenmerkend voor de mavo, de ambities omdat na het behalen van een diploma de leerlingen doorstromen naar het mbo of juist de havo, een keuze die ze zelf maken op basis van wat bij hun capaciteiten past.

Burgerschapskalender mavo en de doelstellingen van het HVC

Hoe de leerlijnen tot uiting komen op de mavo is terug te vinden in de burgerschapskalender van de mavo. De burgerschapskalender zelf geeft een volledig beeld van activiteiten, opdrachten en onderwerpen die behandeld worden.

3.4.3. Havo: de Ondernemende Havo

De leerlingpopulatie

Havo-leerlingen hebben behoefte aan duidelijke samenhang en betekenis in hun leeromgeving. Zij zijn gericht op verdere studie en ontwikkeling en hebben vaak een bredere maatschappelijke interesse. Voor het burgerschapsonderwijs betekent dit dat er meer nadruk ligt op het begrijpen, bevragen en kritisch analyseren van maatschappelijke vraagstukken en democratische waarden. Tegelijkertijd hebben havo-leerlingen baat bij herkenbare en praktische voorbeelden om de vertaalslag naar hun eigen leefwereld te maken. Zij willen graag weten *waar ze het voor doen*. De school fungeert daarom als oefenplaats als voor reflectie: een plek waar leerlingen hun eigen standpunten leren vormen en verantwoorden, oog krijgen voor verschillende perspectieven en leren hoe zij actief en verantwoord kunnen participeren in de samenleving.

Burgerschap in verhouding tot de identiteit van de havo: de Ondernemende Havo

Ondernemend: havo-leerlingen ontwikkelen zich door nieuwsgierigheid en initiatief. Zij worden aangemoedigd om kansen te zien, verantwoordelijkheid te nemen en ideeën om te zetten in acties. In het burgerschapsonderwijs betekent dit dat zij leren nadenken over hun rol in de samenleving en actief oefenen met participeren en bijdragen daaraan.

Verantwoordelijk: de havo biedt leerlingen de ruimte om zelfstandigheid te ontwikkelen en eigen keuzes te maken. Dat vraagt verantwoordelijkheid voor hun eigen leerproces, maar ook voor hun rol in de gemeenschap. Deze houding vormt de basis voor een betrokken en verantwoordelijke deelname aan de maatschappij.

Toekomstgericht: de havo bereidt leerlingen voor op vervolgonderwijs in het hbo en een actieve rol in de samenleving. Burgerschapsonderwijs richt zich daarom zowel op persoonlijke ontwikkeling als op

het ontwikkelen van brede maatschappelijke en kritische vaardigheden die in studie en werk onmisbaar zijn.

De doelstellingen van het burgerschapsonderwijs op de havo sluit nauw aan op de profilering van de havo: de Ondernemende Havo (OH). In het schoolplan '25-'29 (H2.3.3.) staan de doelstellingen van de O.H. als volgt beschreven: *“Wij dagen onze leerlingen uit om ondernemend te denken en te doen. Dat betekent creatief zijn, kansen zien, samenwerken en je ideeën tot leven brengen. Of je nu een eigen bedrijfje start, een maatschappelijk project opzet of innovatieve oplossingen bedenkt voor echte vraagstukken—je leert door te ervaren!”*.

De leerlijn de Ondernemende Havo sluit nauw aan bij de leerlijn burgerschap. Op deze wijze vormt het onderwijs voor de havo-leerling een betekenisvolle en motiverende context.

Voor de leerlijn burgerschap betekent dit dat wij in vaklessen veel werken met praktijkgerichte opdrachten en maatschappelijke betrokkenheid. Zo gaat het bij de vakken economie en bedrijfseconomie niet alleen om kennisoverdracht, maar ook om thema's als maatschappelijk verantwoord ondernemen, inclusiviteit en duurzaamheid. Ook kunnen de leerlingen op de havo kiezen voor verdieping via het vak maatschappijwetenschappen.

Tijdens activiteitenweken ligt de nadruk op maatschappelijke betrokkenheid en initiatief nemen. Via vakoverstijgende opdrachten leren leerlingen een actieve rol in de maatschappij op zich te nemen: zij leggen contact met bedrijven in de regio, organiseren een kerstmarkt ten bate van een goed doel of zetten een sportevent op waarbij sponsoring en promotie grotendeels door de leerlingen zelf worden verzorgd.

Bij de uitvoering van de leerlijn wordt het lokale en regionale bedrijfsleven nadrukkelijk betrokken. Zo krijgen havo-leerlingen de kans hun ondernemende houding zichtbaar te maken in maatschappelijk relevante activiteiten, wat een goede basis vormt voor een succesvolle start in het hbo.

Burgerschapskalender havo en de doelstellingen van het HVC

Hoe de leerlijnen tot uiting komen op de havo is terug te vinden in de burgerschapskalender van de havo. De burgerschapskalender zelf geeft een volledig beeld van activiteiten, opdrachten en onderwerpen.

3.4.4 Vwo: De Academy, wetenschappelijk denken en burgerschap

De leerlingpopulatie:

Het vwo van het HVC richt zich op leerlingen die zich academisch willen voorbereiden en kritisch willen leren denken. Zij onderzoeken maatschappelijke vraagstukken, reflecteren op ethische en culturele thema's en denken actief mee over de toekomst van samenleving en wetenschap. Het burgerschapsonderwijs op het vwo is verweven met academische vorming, vakinhoudelijke verdieping en betekenisvolle leerervaringen binnen én buiten de lessen. De burgerschapskalender maakt zichtbaar hoe burgerschap via vakken, projecten en het profielwerkstuk wordt verbonden aan de vier schoolbrede doelen en de zeven bouwstenen van het SLO.

Burgerschap in verhouding tot de identiteit van het vwo: kritisch, reflectief en toekomstgericht

Kritisch: vwo-leerlingen leren verder te gaan dan het vormen van een mening of het afwegen van argumenten. Zij ontwikkelen academische diepgang door ideologieën te analyseren, denkfouten te doorzien en maatschappelijke kwesties vanuit meerdere perspectieven te benaderen. Kritisch zijn

betekent hier ook het bevragen van bronnen, het doorgronden van argumentaties en oog hebben voor nuance en complexiteit.

Reflectief: leerlingen reflecteren op overtuigingen, keuzes en waarden in relatie tot bredere maatschappelijke, culturele en ethische kaders. Dit komt voor alle leerlingen met name tot uiting in de vakken ethiek, de literatuurlessen bij Nederlands literatuur, godsdienst en maatschappijleer. Zij verdiepen zich in mensbeelden, ethische dilemma's en levensbeschouwelijke tradities. Reflectie op het vwo richt zich niet alleen op gedrag of groepsdynamiek, maar op het begrijpen van zichzelf als denkend en handelend individu binnen grotere systemen.

Toekomstgericht: toekomstgerichtheid op het vwo is verbonden met academische oriëntatie én maatschappelijke verantwoordelijkheid. Leerlingen worden voorbereid op een actieve rol in wetenschap en samenleving. Projecten zoals Erasmus+, profielwerkstukken en de VWO-Academy bieden ruimte om nieuwsgierigheid, betrokkenheid en innovatiekracht te ontwikkelen in relatie tot publieke vraagstukken.

De VWO-Academy is een verdiepingsprogramma binnen het HVC voor leerlingen die hun academische en maatschappelijke vorming willen versterken. De leerlijn bestaat uit modules op het gebied van ethiek, wetenschap en wereldburgerschap, met nadruk op interdisciplinair denken, academische nieuwsgierigheid en ethisch redeneren. De vwo-leerlijn wetenschaporiëntatie (van klas 1 t/m klas 5) speelt een essentiële rol bij het aanleren en uitvoeren van academische vaardigheden. Eveneens als op de havo kunnen leerlingen op het vwo kiezen voor verdieping bij het vak maatschappijwetenschappen. Ook tijdens de kleurweken, die op het vwo 'wetenschapsweken' worden genoemd, komen de leerdoelen aan bod.

Onderwerpen worden behandeld via seminars, kleinschalige onderzoeksprojecten, debatmodules en internationale samenwerking (binnen het uit te zetten project Erasmus+). Leerlingen brengen hun denken in praktijk door presentaties, essays en deelname aan externe programma's. Daarmee versterkt de Academy zowel hun academische vaardigheden als hun maatschappelijke betrokkenheid.

De VWO-Academy is geen vervanging van regulier onderwijs, maar biedt een verdiepend traject dat jaarlijks wordt afgestemd door de twee coördinatoren met de coördinatie van burgerschap. Activiteiten worden opgenomen in de kalender en begeleid door een vaste groep docenten. Vwo-leerlingen groeien op in een tijd die vraagt om kritische stemmen, ethische denkers en betrokken burgers. Het HVC biedt ruimte om die rol te verkennen, te oefenen en te verdiepen. Burgerschap wordt hier niet losstaand onderwezen, maar verweven met wat het betekent om mens te zijn in een complexe wereld.

Burgerschapskalender vwo en de doelstellingen van het HVC

Hoe de leerlijnen tot uiting komen op het vwo is terug te vinden in de burgerschapskalender van de afdeling. De volledige kalender bevat alle geplande activiteiten, projecten en lessen waarin burgerschap systematisch wordt opgebouwd.

3.5. Doelstellingen, leerdoelen & leerlijnen HVX: Jij begint

Op HVX krijgt een leerling de ruimte om te ontdekken wie hij of zij is, waar hij/zij goed in is en wat hij/zij wil betekenen voor zichzelf én voor anderen. Wij geloven dat onderwijs meer is dan cognitieve ontwikkeling. Het gaat om zelfvertrouwen, zelfstandigheid en eigenaarschap. Daarom krijg je bij HVX persoonlijke coaching, werk je aan relevante leerdoelen en bouw je aan een diploma dat past bij jouw ambitie.

Je leert bij HVX niet alleen uit boeken, maar ook van elkaar en van de wereld om je heen. We coachen je om zelf keuzes te maken en verantwoordelijkheid te nemen voor je leerproces. Samen creëren we een leeromgeving waar fouten maken mag, en waar groei centraal staat.

HVX is er voor leerlingen die hun eigen weg willen vinden en daarvoor de juiste begeleiding zoeken.

Kenmerkend voor HVX is:

- Eigenaarschap – Jij stuurt je eigen leerproces
- Verbinding – Samen leer je meer dan alleen
- Maatwerk – Jouw route, jouw tempo
- Nieuwsgierigheid – Leren begint met vragen durven stellen
- Groeigericht – Fouten maken mag, ontwikkelen moet

Net als op HVC is de leerlijn burgerschap op HVX gericht op de ontwikkeling van leerlingen tot actieve (wereld)burgers met kritische denkvaardigheden. Toch ziet de leerlijn op HVX er anders uit dan op HVC. Dat komt doordat HVX in zijn organisatie, structuur en onderwijsvisie al aan een aantal elementen uit vanuit de wettelijke opdracht voldoet. De doelstellingen, leerdoelen en activiteiten voor burgerschap sluiten aan op de onderwijsvisie van HVX.

De doelstellingen zijn:

1. Het versterken van HVX als mini-samenleving
2. Het ontwikkelen van politiek bewustzijn
3. Het aanleren van maatschappelijke betrokkenheid
4. Oog ontwikkelen voor diversiteit en inclusie

HVX als mini-samenleving

Sluit aan bij bouwstenen 3 + 5 + 6

Bij HVX beschouwen we de school als een gemeenschap waarin leerlingen niet alleen leren, maar ook samenleven. We werken bewust aan een cultuur waarin informele omgang samengaat met een sterke nadruk op eigen verantwoordelijkheid. Leerlingen leren bij ons respectvol met elkaar en met hun docenten om te gaan. In een omgeving waar maatwerk de norm is – op cognitief, persoonlijk en identiteitsvlak – ervaren zij dat verschillen vanzelfsprekend zijn. Het samenwerken in heterogene groepen doorbreekt traditionele niveaugroepen en bevordert gelijkwaardigheid en wederzijds begrip. De fysieke inrichting van de school als huiskamer draagt bij aan een veilige en ontspannen sfeer, waarin leerlingen zich gezien en gehoord voelen. Docenten delen de verantwoordelijkheid voor het onderwijsproces, wat niet alleen intern de samenwerking versterkt, maar ook een voorbeeld stelt voor leerlingen: we zijn samen verantwoordelijk voor onze leeromgeving. Leerlingen krijgen structureel inspraak bij de vormgeving van het onderwijs. Ze worden betrokken bij beslissingen over onderwijsvernieuwing, omdat we hun perspectief als essentieel beschouwen.

HVX kenmerkt zich door een schoolcultuur die de basiswaarden van de democratische rechtsstaat uitdraagt: we moedigen eigen inbreng en autonomie aan, we tolereren verschillende opvattingen en leggen in het dagelijkse klimaat de nadruk op verantwoordelijkheid, veiligheid en respect.

Politiek bewustzijn

Sluit aan bij bouwstenen 1 + 2 + 3

Politiek bewustzijn gaat bij HVX voor een groot deel over **kennis** en **vaardigheden** van de rechten en plichten die burgers in Nederland hebben en hoe het democratisch bestel werkt. Ook is er aandacht voor een **houding** die past bij een democratische rechtsstaat waarin de leerling de mening van anderen respecteert en leert hiermee om te gaan.

Leerdoelen - politiek bewustzijn		
1	Alle leerlingen	De leerling kan een mening vormen en respecteert de (afwijkende) mening van andere leerlingen.
2	Onderbouw	De leerling kan in eigen woorden uitleggen wat de basiswaarden van de democratische rechtsstaat (vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit) betekenen.
3		De leerling kan de rechten en plichten die horen bij een democratische rechtsstaat herkennen en benoemen.
4	Bovenbouw mavo	De leerling kan de basiswaarden van de democratische rechtsstaat herkennen en benoemen binnen zijn eigen leefwereld.
5		De leerling kan de instituties van de democratische rechtsstaat benoemen, herkennen en de werking ervan uitleggen.
6	Bovenbouw havo & vwo	De leerling kan de basiswaarden van de democratische rechtsstaat herkennen en benoemen binnen zijn eigen leefwereld en in een breder maatschappelijk perspectief.
7		De leerling kent de instituties van de democratische rechtsstaat, kent de werking hiervan en kan die koppelen aan rechten en plichten in de democratische rechtsstaat.

Voorbeelden

Hieronder volgt een lijst met voorbeelden hoe de leerdoelen in de praktijk waargenomen kunnen worden.

Politiek bewustzijn

1. De leerling reageert respectvol en vanuit een vragende houding wanneer een andere leerling een afwijkende mening heeft over migratie.
2. De leerling kan in een klassensituatie uitleggen wat het betekent wanneer je solidair met iemand bent.
3. De leerling kan tijdens de les uitleggen dat burgers in Nederland vrijheid van meningsuiting hebben, maar dat ze wel de plicht hebben om belasting te betalen.
4. De leerling kan herkennen en benoemen wat vrijheid van meningsuiting voor hem/haar persoonlijk betekent en hoe hij hier gebruik van maakt.
5. De leerling kan uitleggen hoe de trias politica werkt en hoe deze in Nederland is vormgegeven.
6. De leerling kan in een discussie over migratie aangeven welke rol gelijkwaardigheid speelt in het wel of niet toelaten van migranten in de Nederlandse samenleving.
7. De leerling kan uitleggen hoe de trias politica werkt en aan de hand van een grondwetsartikel uitleggen waarom een minister wel of niet op een bepaalde manier mag handelen.

Maatschappelijke betrokkenheid

Sluit aan bij bouwstenen 3 + 5 + 6

Maatschappelijke betrokkenheid gaat bij HVX voornamelijk over **vaardigheden** (competenties) en **houdingen**. Het is van belang dat een leerling de juiste competenties bezit om zich maatschappelijk betrokken te tonen. Door te werken aan deze competenties ontwikkelt de leerling een maatschappelijk betrokken en open houding.

Leerdoelen - maatschappelijke betrokkenheid		
8	Onderbouw	De leerling kan zijn/haar mening vormen, luisteren naar andere meningen, vragen stellen aan anderen en leert zich empathisch op te stellen.
9		De leerling kan de vaardigheden uit leerdoel 8 toepassen op maatschappelijke thema's uit de eigen buurt of gemeente.
10	Bovenbouw mavo	De leerling ontwikkelt een onderzoekende houding, stelt onderzoeksvragen, zoekt informatie op, maakt onderscheid tussen feit en mening.
11		De leerling kan de vaardigheden uit leerdoel 10 toepassen op maatschappelijke thema's op gemeentelijk, landelijk of internationaal niveau.
12	Bovenbouw havo & vwo	De leerling ontwikkelt kritisch denkvermogen en kan onderzoek doen naar politiek maatschappelijke thema's op gemeentelijk, landelijk en internationaal niveau.

Voorbeelden

Hieronder volgt een lijst met voorbeelden hoe de leerdoelen in de praktijk waargenomen kunnen worden.

Maatschappelijke betrokkenheid

8. De leerling luistert tijdens een klassengesprek over armoede naar een medeleerling met een andere ervaring en stelt vervolgens een open vraag om die mening beter te begrijpen.
9. De leerling bespreekt tijdens de les een probleem in zijn wijk (zoals zwerfvuil of verkeersveiligheid) en denkt mee over mogelijke oplossingen, waarbij hij/zij rekening houdt met verschillende standpunten van buurtbewoners en/of medeleerlingen.
10. De leerling maakt een werkstuk over jeugdcriminaliteit en benoemt daarbij wat betrouwbare bronnen zijn, en onderscheidt tussen wat mensen vinden (opinie) en wat daadwerkelijk is gebeurd (feit).
11. De leerling voert een debat over klimaatbeleid waarin hij/zij laat zien hoe zijn/haar eigen mening gevormd is, hoe hij/zij rekening houdt met tegenargumenten, en hoe hij/zij maatschappelijke gevolgen (zoals protesten of maatregelen) meeneemt in zijn/haar oordeel.
12. De leerling analyseert het Nederlandse klimaatbeleid, bekijkt de gevolgen voor burgers en het klimaat, en legt uit welke belangenafwegingen de overheid moet maken tussen economische en ecologische doelen.

Diversiteit en inclusie

Sluit aan bij bouwstenen 1 + 4 + 5 + 7

Diversiteit en inclusie is bij HVX iets wat men leert in de vorm van **kennis** over de verscheidenheid van mensen en identiteiten in Nederland en de dilemma's die daarbij komen kijken. Daarnaast leert de leerling zich verhouden tot de pluriformiteit bij HVX zelf, door te werken en leren in een omgeving met verschillen in persoonlijkheid, cognitie en identiteit (**houding**).

Leerdoelen - Diversiteit en inclusie		
13	Alle leerlingen	De leerling leert omgaan met verschillen tussen leerlingen op cognitief vlak, op persoonlijk vlak en op het gebied van identiteitsvorming.
14	Onderbouw	De leerling doet kennis op over verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap en seksuele gerichtheid.
15	Bovenbouw mavo	De leerling krijgt inzicht in maatschappelijke dilemma's die de pluriformiteit in Nederland met zich meebrengt.
16	Bovenbouw havo & vwo	De leerling krijgt inzicht in maatschappelijke dilemma's die de pluriformiteit in Nederland met zich meebrengt en kan daarin zijn eigen positie bepalen.

Voorbeelden

Hieronder volgt een lijst met voorbeelden hoe de leerdoelen in de praktijk waargenomen kunnen worden.

Diversiteit en inclusie

- 13. De leerling leert accepteren dat niet iedereen hetzelfde hoeft te doen om een leerdoel te behalen en dat een klasgenoot daar een andere weg in bewandelt.*
- 14. De leerling kan uitleggen wat het op biologisch en op sociaal vlak betekent als een persoon in geslachtstransitie gaat.*
- 15. De leerling kan benoemen wat het spanningsveld is tussen het homohuwelijk enerzijds en de vrijheid van geloof anderzijds.*
- 16. De leerling kan onderbouwen waarom gelijke rechten voor vrouwen belangrijk zijn, maar kan ook onder woorden brengen waarom dat botst met zijn/haar eigen identiteit.*

4. Verantwoordelijkheden en borging

- Vanuit de schoolleiding van het HVC is de conrector portefeuillehouder voor het burgerschapsonderwijs. Met ingang van het schooljaar '25-'26 is een schoolbrede coördinator burgerschap aangesteld. De verantwoordelijkheden zijn opgenomen in bijlage 1.
- Omdat het HVX vooroploopt in de ontwikkeling van burgerschap zal vóór 1 december 2025 worden besloten of naast de coördinator burgerschap HVC, een coördinator burgerschap HVX zal worden aangesteld.
- Belangrijk is dat hiermee een regelmatige evaluatie van het beleid plaatsvindt. Het beleid van burgerschap wordt geëvalueerd door de schoolleiding en samenspraak met de coördinator(-en).
- Verder komt het bestuur van IRIS jaarlijks bijeen om het beleid van de IRIS-scholen op elkaar af te stemmen en te evalueren.
- De verantwoordelijkheid voor de doorlopende leerlijn burgerschap per onderwijsleerlijn is uitdagend: voor een deel ligt deze bij de secties (daar waar burgerschap is opgenomen in de curricula), de mentoren/coaches (daar waar het opgenomen is in de mentorlessen) en de onderwijsteams (vastgelegd in de afdelingsplannen). In de praktijk ligt de verantwoordelijkheid voor de leerlijn bij verschillende personen en groepen. In het voorjaar 2026 bepalen wij of deze wijze van werken het gewenste resultaat oplevert.
- Voor 1 december 2025 leggen wij de verantwoordelijkheden vast tussen conrector, coördinator en de teamleiders.

5. Monitoring & resultaten

De schoolleiding en burgerschapscöördinator(en) monitoren het burgerschapsonderwijs en sturen bij op de resultaten.

Dit gebeurt op de volgende manieren:

1. Een aantal onderdelen dat in burgerschapsonderwijs aan bod komt is in het curriculum van vakken als geschiedenis, economie, maatschappijleer, maatschappijwetenschappen of aardrijkskunde opgenomen en toetsen wij dan ook binnen deze vakken. Dat zijn vaak concrete onderwerpen, zoals de Verenigde Naties, vrouwengeschiedenis of duurzaamheid. In de burgerschapskalender wordt dit aangegeven met een 't' van toetsing. Tijdens deze lessen komen daaraan koppelde vaardigheden en attitude ook aan bod.
2. Een aantal activiteiten vindt plaats buiten de reguliere lessen. Het betreft hier vooral vakoverschrijdende kennis en vaardigheden. Ook hier wordt gestreefd naar attitudeverandering.

Monitoring gebeurt door:

- Het effectiever inzetten van de jaarlijkse tevredenheidsonderzoeken voor ouders en leerlingen. Een extra aantal vragen zal worden toegevoegd om alle 7 bouwstenen te dekken. Weliswaar is een landelijke benchmark niet mogelijk op deze extra vragen, maar door de jaren heen kan wel een trend zichtbaar worden gemaakt.
- De inzet van de leerlingen- en ouderklankbordgroepen die op jaarbasis 3 keer per jaar bijeenkomen. Daarnaast wordt er feedback opgehaald via de ouder- en leerlingenraad.
- Inzet module Burgerschap in Qompas (m-h-v). Dit heeft de vorm van een portfolio. Bij het vmBo wordt ingezet op het bijhouden van dit portfolio. Dit moet nog nader worden uitgewerkt.
- Het geheel aan onderdelen van de leerlijn burgerschap op niveau van de leerling, per onderwijssoort, maken wij zichtbaar in de burgerschapskalender (zie bijlage 2).
- De bewaking, borging en ontwikkeling van de leerlijnen op de afdelingen is de verantwoordelijkheid van de betrokken teamleiders, in samenspraak met de coördinator burgerschap. Deels vindt dit plaats via de curricula van de vaksecties, deel via extra activiteiten die die voor een deel plaatsvinden in de kleurweken (activiteitenweken).
- In de burgerschapskalender geven wij een overzicht van alle activiteiten en onderdelen van het curriculum die met elkaar de leerlijn vormen van het burgerschapsonderwijs op het HVC. De kalender wordt jaarlijks geëvalueerd door de onderwijsteams (activiteiten tijdens de kleurweken/wetenschapsweken, inhoud van de mentorlessen en de meerdaagse reizen) en de secties (gekoppeld aan de evaluatie van de sectiewerkplannen).
- In het kader van de kwaliteitscyclus zetten wij bovengenoemde interventies in om tot een jaarlijkse evaluatie te komen, waarbij wij leerdoelen en de inhoud van de kalender waar nodig aanpassen. Eerstverantwoordelijke hiervoor is/zijn de coördinator(-en) burgerschap.
- Naast de inzet van de tevredenheidsonderzoeken gaan wij op korte termijn de mogelijkheid onderzoeken of de toetsen 'Zicht op burgerschap' (ontwikkeld door het bureau Riskchanger) kunnen worden ingezet om op kwantitatieve wijze te kunnen meten wat de vooruitgang is met betrekking tot de te bereiken leerdoelen van burgerschap. Dit middel zal worden ingezet in een onder- en bovenbouw leerlaag. De uitkomsten hiervan spelen een belangrijke rol bij de evaluatie van de leerlijnen.

- Als laatste wil het HVC, inclusief het HVX, een certificaat ontwikkelen dat wij, samen met het diploma, uitreiken als blijk van het met succes doorlopen van de leerlijn. Dit wil de school in nauwe samenwerking met de leerlingen ontwikkelen.

6. Bijlagen 1 & 2

Bijlage 1: taakomschrijving coördinator burgerschapsonderwijs

De coördinator moet op verschillende terreinen actief en competent zijn: deze taken zijn hieronder geordend in rubrieken naar de rol als planner, organisator, ondersteuner en verbinder. De coördinator hoeft deze taken niet alleen uit te voeren. Er wordt een werkgroep Burgerschap in de school per afdeling gevormd. Waar mogelijk en nuttig schakelen wij collega's en/of externen in. Zo wordt burgerschap een zaak van velen en komt het tot leven. Voor 1 december besluiten wij of er een aparte coördinator komt voor het HVX.

1. De planmatige kant van burgerschapsbeleid en het veranderingsproces (planner)

- in overleg met de schoolleiding een werkgroep burgerschap samenstellen met afvaardiging uit de verschillende geledingen
- inventarisatie burgerschap uitvoeren
- de schoolspecifieke visie vastleggen
- collega's stelselmatig informeren over burgerschap
- zorgen voor een communicatieplan over burgerschap voor collega's, ouders en de leerling zelf

2. Het organiseren van de uitvoering van burgerschap (organisator)

- regelmatig overleggen met schoolleiding over faciliteiten voor burgerschap
- voorzitten van de werkgroep burgerschap
- agenda opstellen voor vergadering en verslaglegging regelen
- het organiseren van scholing over burgerschap
- het organiseren van wijze van monitoren van burgerschap
- het interpreteren en analyseren van de resultaten vanuit de tevredenheidsonderzoeken, burgerschap en opbrengsten vanuit de MR, ouderraad. Leerlingenraad en klankbordgroepen van leerlingen en ouders
- besteden en bewaken van het budget voor burgerschap

3. Het ondersteunen van (nieuwe) collega's (ondersteuner)

- functioneren als vraagbaak
- informeren over nieuwe literatuur, lesmateriaal en activiteiten

4. Het (intern en extern) contact onderhouden (verbinder)

- regelmatig contact/overleg met schoolleiding over stand van zaken en voortgang
- contact met vakgroepen en teams
- overleg met andere werkgroepen en/of coördinatoren binnen het HVC
- contacten met onderwijsadviesbureaus/nascholingsinstellingen
- deelname aan relevante netwerken/ bezoeken conferenties
- (mede) verzorgen van PR over beleid m.b.t. burgerschap in de school

Advies uren:

Afhankelijk van de taken van de burgerschapscoördinator 150 uur.

Bijlage 2: burgerschapskalender HVC '25-'26

Zie hiervoor het document 'Burgerschapskalender HVC 2526 - 20250904'